

М. М. Шкільняк,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ORCID ID: 0000-0001-5230-6317

О. В. Орлова-Курилова,

д. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту, права, статистики та економічного аналізу, Луганський національний аграрний університет, м. Старобільськ, Україна

ORCID ID: 0000-0001-8382-8070

І. Ю. Шмичкова,

к. е. н., викладач, Вінницький транспортний фаховий коледж, м. Вінниця, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6182-0497

Л. С. Данилюк,

здобувач ступеня "доктор філософії", Державна установа "Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова НАН України", м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-1661-8003

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.22.24

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19, ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

M. Shkilniak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management, Public Administration and Personnel, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

O. Orlova-Kurilova,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Management, Law, Statistics and Economical Analysis, Luhansk National Agrarian University, Starobilsk, Ukraine

I. Shmychkova,

PhD in Economics, Lecturer, Vinnitsa Transport Professional Colledge, Vinnitsa, Ukraine

L. Danyluk,

Applicant for the degree of Doctor of Philosophy, State Organization "Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine", Kyiv, Ukraine

TRANSFORMATION OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC, DIGITALIZATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

У статті розглянуто трансформацію інституціонального середовища інноваційного підприємства в контексті децентралізації системи державного управління в умовах пандемії COVID-19, діджиталізації та сталого розвитку. Доведено, що дифузії інновацій та їх проникнення в економічне, соціальне, політичне середовище буде різнитися учасі та обумовлюватися певними домінантами політичного руху, типу економічної системи та чисельними чинниками, що надходять з зовнішнього середовища і здійснюють вплив на поточні вектори державного розвитку. Інструменти державного впливу за таких умов повинні відповідати індивідуально-історичній національній моделі з активно функціонуючій в ній інституціональній матриці, а також взаємоузгоджуватися з іншими вже діючими механізмами державного регулювання в умовах пандемії COVID-19, діджиталізації та сталого розвитку.

The article considers the transformation of the institutional environment of innovative entrepreneurship in the context of decentralization of public administration in a pandemic COVID-19, digitalization and sustainable development. It is proved that the diffusion of innovations and their penetration into the economic, social, political environment will vary over time and be determined by certain dominants of the political movement, type of economic system and numerous factors coming from the external environment and influencing current vectors of state development. Under such conditions, the instruments of state influence should correspond to the individual-historical national model with an actively functioning institutional matrix, as well as to coordinate with other existing mechanisms of state regulation in the context of the COVID-19 pandemic, digitalization and sustainable development. The inert development of innovative entrepreneurship confirms the need to develop an effective adaptation strategy of state regulation of innovation in the national economy. For the development of Ukraine's economy based on innovation, there is a need to provide favorable conditions for the creation of new and functioning of existing innovative enterprises in industry, attracting domestic and foreign investors to the national business system. Globalization trends, changes in consumer demands in the national and global economy, along with the rapid growth of competition among producers and the regression of entrepreneurial activity due to the coronavirus pandemic cause changes in the formation, accumulation and accumulation of innovation potential. This process necessitates increased information exchange, accelerated innovation, increased production, search for sources of foreign investment, which requires the removal of administrative barriers, increased cooperation between the state, infrastructure and business. The institutional environment of innovative entrepreneurship in the current trends is changing and transforming. Institutional traps and market failures should not be the cause of inert development of innovative entrepreneurship.

Ключові слова: трансформація, інституціональне середовище, інноваційне підприємництво, децентралізація, система державного управління, пандемія COVID-19, діджиталізація, сталий розвиток.

Key words: transformation, institutional environment, innovative entrepreneurship, decentralization, public administration system, COVID-19 pandemic, digitalization, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Історична природа виникаючих в інституціональній матриці інституціональних обмежень неформальних та неформальних зв'язків не завжди зрозуміла внаслідок складного переплетення, взаємовпливу та взаємозалежності її інституціональних елементів. Одночасно мінімізація інституціональних обмежень збільшується за досить високого рівня ефективності державної політики в напрямку забезпечення законності, взаємоузгодженості та синергії усієї системи національної економіки в умовах пандемії COVID-19, діджиталізації та сталого розвитку. Звідси виходить, що чітко окреслювати інституціональні межі взаємовідносин учасників підприємницької діяльності досить складно з урахуванням їх змін, динамізму, мінливості та значної залежності від широкого кола чинників імпліцитного та експліцитного інституціонального середовища. Зазначені факти актуалізують тему дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЮТЬСЯ АВТОРИ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Інституціональні обмеження чинять істотний вплив не лише на новостворені інноваційні підприємства, але й на вже здійснюваний виробничий процес з реалізації інноваційних проєктів. Особливості функціонування інституціональної матриці інноваційного підприємства в умовах пандемії COVID-19, діджиталізації та сталого розвитку надають нам змогу конкретизувати спонтанні, випадкові, формальні, неформальні інституціональні рамки [2; 9]. За ідеальних умов розвитку національної економіки вони повинні відповідати принципу конгруентності, що обумовлює їх до конвергенцію шляхом зближення їх траєкторій розвитку з функціонуючим інноваційним підприємством. Водночас постійно виникаючі ситуації з дефіциту інноваційного потенціала

лу збільшують такі інституціональні обмеження та не дають змогу досягти інституціональної стійкості у середньо або довгостроковій перспективі з огляду на обмеження трудових, інвестиційних, технологічних або технічних ресурсів. Дефіцит інноваційного потенціалу або ресурсів, властивий традиційному та інноваційному підприємництву [6; 7]. Водночас з урахуванням постійної дифузії нововведень, інноваційний потенціал все ж таки є чинником зросту переважно для інноваційних підприємств. Для інноваційних підприємств такий дефіцит, що унеможлиблює їх адаптацію проявляється в:

обмеженні наявного ресурсного забезпечення, необхідного для реалізації інноваційної ідеї (суб'єкти підприємницької діяльності по-різному вирішують зазначену проблему дефіциту. Підприємства з традиційним типом виробництва прагнуть зменшити ризики через випуск традиційного виду товарів, а підприємці з інноваційним типом виробництва орієнтуються на створення нововведень з конкурентними перевагами за рахунок пошуку додаткових джерел інноваційного потенціалу, раціонального та більш заощадливого використання обмежених ресурсів) [3—5];

утрудненому доступі до результатів вже комерціалізованих технологічних нововведень на зарубіжному ринку (залучення нововведень та техніко-технологічних процесів у традиційну підприємницьку діяльність стимулює розвиток підприємства і значно підвищує його прибутковості, одночасно складність їх засвоєння змушує підприємців використовувати у виробничій діяльності застарілі технології, тоді як інноваційним підприємствам необхідним є їх активне залучення у виробничу діяльність);

обмеженій кількості менеджерського персоналу або інших працівників, зайнятих у реалізації інноваційного проєкту (такий дефіцит в інноваційному підприємстві можливо покрити за виваженої кадрової політики з акумуляції людського капіталу здатного створювати нововведення, у той час як у традиційному підприємстві така політика у переважності не проводиться);

утрудненій взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності, представників інфраструктурних елементів та влади, що призводить до появи чисельних інституціональних пасток, провалів та трансакційних витрат [1; 8; 10].

Обмежена комунікація в умовах пандемії COVID-19 ускладнює діяльність інноваційних підприємств змушуючи їх поширювати неформальні комунікації. Зазначене стосується і підприємств з традиційним видом діяльності.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідити трансформацію інституціонального середовища інноваційного підприємництва в контексті децентралізації системи державного управління в умовах пандемії COVID-19, діджиталізації та стало-го розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Інертний розвиток інноваційного підприємництва підтверджує необхідність розроблення дієвої адаптаційної стратегії державного регулювання інноваційною

діяльністю в національній економіці. Для розвитку економіки України заснованої на інноваційних основах існує потреба забезпечення сприятливих умови для створення нових та функціонування існуючих інноваційних підприємств у промисловості, залучення вітчизняних і зарубіжних інвесторів в національну систему підприємництва.

Глобалізаційні тренди, зміни споживацьких вимог у національній та світовій економіці поруч зі стрімким зростанням конкуренції серед товаровиробників і регресу підприємницької активності внаслідок пандемії коронавірусу обумовлюють зміну процесів у формуванні, накопиченні та акумуляції інноваційного потенціалу. Такий процес обумовлює необхідність збільшення обміну інформацією, прискорення інноваційної діяльності, зростання масштабів випуску продукції, пошуку джерел іноземних інвестицій, що вимагає зняття адміністративних бар'єрів, збільшенням співробітництва між державою, інфраструктурними елементами та бізнесом.

Інституціональне середовище інноваційного підприємництва в умовах трендів сьогодення змінюється та трансформується. Інституціональні пастки та ринкові провали не повинні стати причинами інертного розвитку інноваційного підприємництва.

Існує багато джерел формування, накопичення та акумуляції інноваційного потенціалу. Головний чинник, який обумовлює активізацію зазначених джерел, це слідування інноваційних підприємств відповідно науково-технічного прогресу, який в наш час відіграє одну з головних ролей в інноваційному розвитку національної економіки. Діджиталізація, роботизація, штучний інтелект свідчать про позитивні тренди загальносвітового соціально-економічного розвитку. Розповсюдження Інтернет технологій також відіграє важливу роль у дифузії нововведень. У наші часи інтернет вважається основним джерелом розповсюдження інноваційних ідей, нестандартних управлінських процесів та форм організації новаторської підприємницької діяльності.

Завдяки науково-технічному прогресу та діджиталізації усуваються бар'єри у розповсюдженні інформації, торгівлі та обміну людськими ресурсами. Спостерігається тенденція зменшення міждержавних конфліктів, збройних протистоянь, а ментальні відмінності між країнами слабшають. Відбувається глобалізація ринку інновацій та активізація обміну інноваційним потенціалом не лише на мікро-, але й на мезо-, макро — та мега-рівнях. Глобалізаційні тренди змушують країни об'єднуватися, щоб досягти загальносвітового інноваційного прогресу та високого техніко-технологічного розвитку. В системі національної економіки зароджуються регіональні економічні інтеграції, особливо в контексті необхідності членства України в НАТО та ЄС.

Глобалізація ринку інновацій об'єднує країни світу, змінює ментальність нації, зменшує гендерну нерівність, стирає кордони в процесі боротьби за сталий соціально-економічний розвиток. Водночас така глобалізація призводить до підвищення конкуренції, втрати людського ресурсу, створює загрозу деформації національних пріоритетів, через стрімке падіння ресурсів необхідних для формування інноваційного потенціалу у підприємстві.

Злиття та процеси кластеризації вимагають все більшої уваги до справедливого розподілу інноваційно-

го потенціалу між стейкхолдерами інноваційного підприємництва, що надасть можливість збільшити прибутковість та зміцнити конкретність інноваційних підприємств як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Очевидно, що інноваційно активні підприємства з ефективним інноваційним потенціалом розвиваються більш динамічніше, а диверсифікація їх виробництва відбувається швидше. Вони можуть дозволити собі відкрити свої філії в зарубіжних країнах та охопити значно ширші сегменти споживачів аніж підприємства з традиційним видом господарської діяльності. В результаті активізації інноваційного підприємництва безробіття зменшується, а національна економіка стимулюється розповсюдженням інноваційних товарів та послуг, що призводить до збільшення її макроекономічних показників.

Водночас ситуаційні тренди розвитку інноваційного підприємництва в національній економіці демонструють негативні тенденції. Одним із чітко помітних ефектів є збільшення розриву між галузями промисловості в напрямі їх інноваційного розвитку. Середні та малі інноваційно активні підприємства, відчувають загрозу свого існування. Великі підприємства або монополії в переважній більшості займають найвигідніші сегменти ринку, не звертаючи уваги на те, що інші середні та малі підприємства внаслідок недосконалої конкуренції банкрутують, що серед іншого призводить до зростання безробіття в національній економіці. Хоча вона зменшується у великих країнах, вона зростає в менших країнах.

Мультиджерельний характер інноваційного підприємництва обумовлений не лише пріоритетами вибору виду діяльності, але й постає як мінливий, ризикований та непередбачуваний процес, який відбувається синхронно з наростаючими темпами інституціонального динамізму та нестабільності зовнішнього оточення. Синергетичне взаємопроникнення зазначених трендів у систему інноваційного підприємництва вимагає реагування держави на ринкові процеси. Здатність держави вчасно реагувати на кон'юнктурні можна назвати політикою рефлексивного впливу на негативні тренди. Впровадження управлінських рішень в процесі державної політики є результатом обґрунтування детермінант стратегічних напрямів у сфері активізації накопичення інноваційного потенціалу. Формування інноваційного типу економіки в умовах її трансформації вимагає не лише зміну філософії державотворення, але й перегляду поведінки окремих стейкхолдерів ринку за умов сприяння справедливої конкуренції та інтелектуальної організації процесу стратегування. Зазначені явища провокують інноваційну поведінку в усіх сегментах національної економіки, що строює ефективну трансформацію полікультурного та економічно середовища.

Активізація процесів формування, накопичення та акумуляції інноваційного потенціалу багато в чому визначається вдалим вибором доцільних інструментів національної, регіональної інноваційних політик та стратегій розвитку такого потенціалу серед суб'єктів підприємництва. Теоретичні дослідження, що стосуються обрання моделей ефективних технологічних процесів інноваційної діяльності дозволяють визначати важливі найважливіші:

інтеграція співпраці учасників інноваційного процесу на основах справедливої конкуренції;

різноманітні та розгалужені інфраструктурні елементи і мережеві системи підтримки інновацій, їх гнучка адаптація до інституціональних умов;

диверсифікація та оновлення виробничих процесів до вимог ринку та ресурсних можливостей підприємств через процес дифузії інновацій.

Неефективне використання інноваційного потенціалу призводить до того, що підприємства прагнучі забезпечити у будь-який спосіб прибутковість здійснюючи диверсифікацію виробництва будують нові заводи, що не відповідають екологічним стандартам. У такому контексті виникає загроза навколишньому середовищу, через загрозу появи парникового ефекту, озонної діри. Через відсутність у підприємств стратегій ефективного використання інноваційного потенціалу, збільшуються опортуністичні явища у підприємстві, які призводять не лише до зниження соціально-економічного розвитку національної економіки, але й нераціонального розподілу інноваційних підприємств за галузями економіки. В пріоритетах інноваційного розвитку підприємств майже відсутні напрями формування стратегій виробництва у найбільш важливих галузях промисловості. Прагнучі до інтеграції з ЄС держава повинна подбати про безвідходне виробництво і сформувати такі стимули заохочення підприємців, щоб залучити їх до виготовлення екологічно чистих товарів, які будуть корисними для споживання. Пріоритетне значення для ефективного державного регулювання інноваційним процесом мають мотиваційні чинники державних діячів та бізнесу, що пов'язані з особистісними мотиваціями та стимулами, які мають представники органів державної влади. Зазначене залежить від внутрішніх намірів людини сприяти інноваційним перетворюванням та підтримувати ініціативи серед населення до зайняття бізнесом на новаторських основах. З іншого погляду, такі чинники повинні мати підприємці, для досягнення сталого розвитку власного підприємства, стимулювання інноваційних перетворень, зменшення виробничих ризиків та якнайшвидшого накопичення фінансових ресурсів заради досягнення прибутковості. Концептуальне значення відіграє формування соціально-психологічних мотивів, які підвищуються відповідно життєвого циклу підприємства.

Для стимулювання підприємницької діяльності існує потреба формування інноваційної інфраструктури підприємництва. Реалізація інноваційних ідей потребує творчих, креативних та неординарно мислячих суб'єктів підприємництва, діяльність яких буде забезпечена лабораторіями, рекрутинговими агенціями, технологічними парками, аналітичними центрами. Зазначене підкреслює важливість інфраструктурної бази, яка є важливою умовою реалізації та комерціалізації інноваційного продукту. У сучасній національній економіці особливо актуальна проблема узгодження комунікацій між реалізаторами інноваційних ідей та науковими установами, конкурентами, інститутами державної влади. Зазначене призводить до зниження комерціалізації результатів інноваційної діяльності, проявляється недорозвиненість, інертність та падіння технічного розвитку. Що проявляється в обмеженні розвитку інноваційних

підприємств та зниженні конкурентоспроможності національної економіки. За таких умов, що інноваційна інфраструктура, яка володіє необхідним арсеналом ефективних інструментів підтримки інноваційної діяльності, є основною умовою дифузії інновацій за сучасних умов трансформації національної економіки. Таким чином, важливість інфраструктури в підтримці загальнодержавного інноваційного розвитку в умовах ринкової економіки важко переоцінити.

На цей час в інституціональному середовищі інноваційного підприємництва функціонує значна кількість інфраструктурних елементів. Водночас не усі з них спроможні підтримати ефективну діяльність підприємництва в контексті необхідного інноваційного розвитку. З-поміж іншого, у наявних в економіці інфраструктурних елементів відсутня ознака інноваційності, що унеможливує реалізацію окремих інструментів підтримки інноваційного підприємництва, особливо за умов трансформації національної економіки, зовнішнє середовище якої позначене хаотичністю флуктацій.

Серед іншого, системна реалізація підтримки інноваційного процесу в трансформаційній економіці повинна базуватися на основі:

- державної підтримки та стимулювання підприємницької діяльності;
- усвідомлення часової логіки здійснення державного впливу відповідно еволюції національної економіки;
- розгляду хвиль і трансформацій технологічного, інноваційного, технічного прогресу;
- узагальнення історичного розвитку інституціонального середовища та його змін;
- визначення необхідності прогресивного розвитку інноваційних систем та дифузії інновацій у промисловості.

Успішні держави-лідери з інноваційного розвитку — це держави, які ефективно визначають детермінанти державного регулювання інноваційним підприємництвом тим самим реалізуючи інноваційний шлях еволюційного розвитку. Вдало визначені детермінанти дозволяють економічній системі швидко адаптуватися до викликів та глобальних світових негараздів тим самим формуючи компенсаторну базу розвитку підприємництва. Інноваційне підприємництво — це ризикована діяльність, з утрудненим прогнозуванням результату. Практикою доведено, що інноваційні підприємства, особливо у слабкому інституціональному середовищі банкрутують на стартових етапах своєї діяльності. Високий рівень ризику, потреба у значних фінансових ресурсах та людському капіталу досить часто призводить до біфуркації в процесі життєвого циклу підприємства, подальшим шляхом чого може бути банкрутство або стагнація виробництва. Творчий підхід, лідерські якості та високий рівень професіоналізму менеджерів здатні ре-

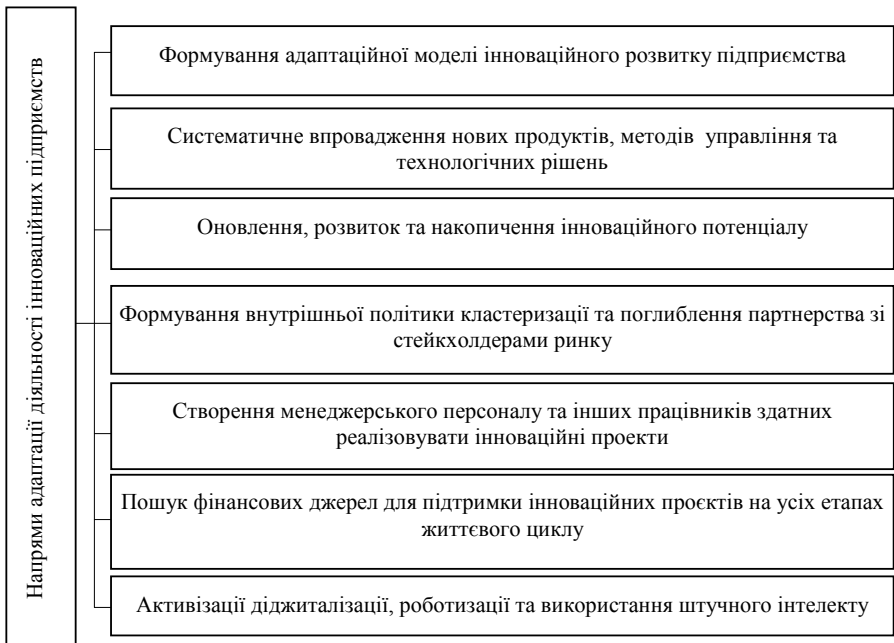

Рис. 1. Напрями адаптації діяльності інноваційних підприємств до умов пандемії COVID-19, діджиталізації та сталого розвитку

алізувати задумані інноваційні проєкти. Водночас така реалізація, значно полегшується в умовах досконалого або близького до такого інституціонального середовища.

Оптимальний добір державою інструментарію регулювання інноваційного підприємництва передбачає їх об'єднання в єдине ціле. При цьому важливим є визначення взаємопов'язаних принципів, методів, функцій, що унеможливує хаотичність їх використання та надає організованості та взаємоузгодженості державній політиці на вертикально-горизонтальному рівнях.

Зазначене можливо реалізувати заходами людського впливу та включення до групи, що буде формувати державну політику персоналу з високопрофесійними компетенціями, високою культурою мислення, розуміння ментальних цінностей та маючих персональні мотиви або стимули, які дозволять у найефективніший спосіб визначити пріоритетні шляхи інноваційного розвитку підприємництва. Такий людський вплив повинен відповідати інваріанту часової моделі інноваційного розвитку національної економіки, що ґрунтується на комплексі притаманних у цей час властивостей підприємницького середовища. Водночас інструментарій державного впливу повинен постійно переглядатися, з урахуванням того, що підприємницьке середовище має здатності еволюційно розвиватися, змінюватися відповідно конкретному історичному періоду, в якому знаходиться держава. У такому контексті напрямки адаптації інноваційних підприємств до умов пандемії COVID-19, діджиталізації та сталого розвитку доцільно образити на рисунку 1.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, дифузії інновацій та їх проникнення в економічне, соціальне, політичне середовище буде різнитися

учасі та обумовлюватися певними домінантами політичного руху, типу економічної системи та чисельними чинниками, що надходять з зовнішнього середовища і здійснюють вплив на поточні вектори державного розвитку. Інструменти державного впливу за таких умов повинні відповідати індивідуально-історичній національній моделі з активно функціонуючої в ній інституціональній матриці, а також взаємоузгоджуватися з іншими вже діючими механізмами державного регулювання в умовах пандемії COVID-19, діджиталізації та сталого розвитку.

Література:

1. Гнатенко І.А. Визначення інновацій як інструментарію національного підприємництва. Науковий вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія "Економіка". 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 38—42.
2. Гнатенко І. Вплив національного інноваційного підприємництва на сталий розвиток ринку праці. Вісник Херсонського державного університету. 2018. № 32. С. 69—72.
3. Гнатенко І.А. Методологічні основи інституціонального аналізу національної системи інноваційного підприємництва. Науковий журнал "Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії". 2018. № 6 (18). С. 70—74.
4. Орлова-Курилова О.В., Браславець О.Ю., Громова Я. А. Концептуальні основи державного регулювання інноваційним підприємництвом. Актуальні проблеми економіки. 2019. № 7. Т. 2. С. 41—54.
5. Gryshchenko I., Ganushchak-Efimenko L., Shcherbak V., Nifatova O., Zos-Kior M., Hnatenko I., Martynova L., Martynov A. Making Use of Competitive Advantages of a University Education Innovation Cluster in the Educational Services Market. European Journal of Sustainable Development. 2021. Vol. 10. № 1. P. 571—583.
6. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. Laplage in Journal. 2021. Vol. 7 (3). P. 315—323.
7. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. Vol. 43 (3). P. 403—414.
8. Rakhmetulina Z., Pokataieva O., Trokhymets O., Hnatenko I., Rubezhanska V. Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market. Financial and credit activities: problems of theory and practice. 2020. Vol. 4. No. 35. P. 238—247.
9. Zherdetska L., Diatlova Y., Diatlova V., Derkach J., Goncharenko A., Zos-Kior M. Digital banking in the marketing mix and human resource management: improving the approach to the assessment as an innovative component. Laplage in Journal. 2021. Vol. 7 (3A). P. 111—119.
10. Zos-Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, vol. 42.4, pp. 504—515.

of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2020. Vol. 42. № 4. P. 504—515.

References:

1. Hnatenko, I. (2018), "Definition of innovations as tools of national entrepreneurship", *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu imeni I. I. Mechnykova. Seriya "Ekonomika"*, vol. 23, 5 (70), pp. 38—42.
2. Hnatenko, I. (2018), "The Impact of National Innovative Entrepreneurship on Sustainable Development of the Labor Market", *Visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu-Bulletin of the Kherson State University*, vol. 32, pp. 69—72.
3. Hnatenko, I. (2018), "Methodological bases of institutional analysis of the national system of innovative entrepreneurship", *Ekonomichnyj visnyk Zaporizkoji derzhavnoji inzhenernoji akademiji-Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, vol. 6 (18), pp. 70—74.
4. Orlova-Kurylova, O. V. Braslavets, O. Y. and Groмова, Y. A. (2019), "Conceptual foundations of state regulation by innovative entrepreneurship", *Aktual'ni problemy ekonomiky-Current economic problems*, vol. 7 (2), pp. 41—54.
5. Gryshchenko, I. Ganushchak-Efimenko, L. Shcherbak, V. Nifatova, O. Zos-Kior, M. Hnatenko, I. Martynova, L. and Martynov, A. (2021). "Making Use of Competitive Advantages of a University Education Innovation Cluster in the Educational Services Market", *European Journal of Sustainable Development*, vol. 10.1, pp. 571—583.
6. Lozhachevska, O. Navrotska, T. Melnyk, O. Kapinus, L. Zos-Kior, M. and Hnatenko, I. (2021). "Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market", *Laplage in Journal*, vol. 7 (3), pp. 315—323.
7. Mykhailichenko, M. Lozhachevska, O. Smagin, V. Krasnoshtan, O. Zos-Kior, M. and Hnatenko, I. (2021). "Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43 (3), pp. 403—414.
8. Rakhmetulina, Z. Pokataieva, O. Trokhymets, O. Hnatenko, I. and Rubezhanska, V. (2020), "Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market", *Financial and credit activities: problems of theory and practice*, vol. 4.35, pp. 238—247.
9. Zherdetska, L. Diatlova, Y. Diatlova, V. Derkach, J. Goncharenko, A. and Zos-Kior, M. (2021), "Digital banking in the marketing mix and human resource management: improving the approach to the assessment as an innovative component", *Laplage in Journal*, vol. 7 (3A), pp. 111—119.
10. Zos-Kior, M. Hnatenko, I. Isai, O. Shtuler, I. Samborskyi, O. and Rubezhanska, V. (2020). "Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 42.4, pp. 504—515.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2021 р.